

Posudek vedoucího diplomové práce

Jan Vašíček – *Býti jedno jen: Základy Spinozovy ontologie*

Deklarovaným hlavním „průvodním“ cílem předložené práce je „zprostředkovat spinozismus v [jeho] obecnosti“ (s. 8), resp. určitým způsobem „poodhalit [Spinozovu] základní filosofickou intuici“ (s. 7); za vhodnou cestu k naplnění tohoto cíle autor považuje výklad první knihy Spinozovy *Etiky*, který by měl umožnit „vytvořit určitou základní představu o Spinozově ontologii, co nejméně zatíženou dobovými postupy“ (s. 8). Ve výsledku autor doufá předložit „vlastní ucelenou interpretaci Spinozovy ontologie, která zůstane co nejvěrnější [oné] její základní intuici“ (s. 9).

Po stručném, ale poučeném, informativním a korektním podání hlavních Spinozových ontologických artikulačních nástrojů (zejména triády substance-atribut-modus) a nástinu některých *prima facie* obtíží, které základní ontologické rozvržení v první části *Etiky* obnáší (kap. I), přechází autor v kap. II k představení a kritickému výkladu některých notoricky známých problematických naukových a argumentačních figur první poloviny první části *Etiky*, čímž si připravuje půdu pro naplnění svých ohlášených záměrů. Postupně tak probírá problematiku Spinozova popření možnosti existence většího počtu substancí sdílejících jakýkoli atribut, Spinozova připuštění možnosti, že esence substance je utvářena (resp. vyjadřována) více než jedním atributem, v kontextu dokazování univerzální jedinečnosti substance, a Spinozovy koncepce nedělitelnosti a nekonečnosti v kontextu kladení substanciální jednoty, aby v závěru kapitoly – v rámci výkladu Spinozovy koncepce tzv. reálného nekonečna jako „absolutní afirmace existence“ (s. 30) – vykázal tezi o úplné eliminaci kvantitativních určení z oblasti spinozovského reálného bytí, která má klíčový význam pro řešení obtíží představených výše v kap. II a zároveň (jak se ukazuje v následujícím) podporuje autorovu vlastní interpretaci základů Spinozovy ontologie. Jádrem této interpretace autor podává v kap. III. Vychází z pečlivé a zřejmě původní interpretace Spinozova zásadního pojmu *causa sui*, resp. zahrnutosti existence v esenci. Tato interpretace mu v konečném důsledku umožní klást podstatnou ekvivocitu vypovídání existence v oblasti *natura naturata* na jedné straně a v oblasti *natura naturans* na straně druhé: zatímco v prvně zmíněné oblasti se existence „ontologicky vyčerpává pojmem zapříčiněnosti“ (s. 44) ve smyslu nabývání bytí od jiného, v druhé z oblastí podle autora výraz „existence“ označuje vposled „bytí o sobě“ *qua* to, „co veškerou existenci zakládá“ (s. 48; viz však můj kritický komentář č. 1 níže). Tento druhý, původnější význam pak konečně autorovi umožňuje předložit smělou – a předešlými úvahami solidně podloženou – ústřední interpretační tezi, podle níž „substance je jméno, které Spinoza dává existenci samotné“ (s. 45), popř. „samotnému faktu existence světa“ (s. 48) a atribut se vposled koncipuje jako tatáž „existence samotná“, „nakolik je chápána kvalitativně“ (s. 38 a dále). Do takto ustaveného rámce autor následně integruje další velké téma první části *Etiky* – určení esence absolutně nekonečné substance jako moci: „stejně jako v případě existence, Bůh nemá moc, ale Bůh je mocí“ (s. 48), a to nakolik konotuje „přirozený proces, kdy ze struktury bytí, jak je o sobě, vyplývají všechny věci“ (s. 48). Tím si autor připravil půdu pro rozvinutí ústředního tématu závěrečné IV. kapitoly, totiž pro zodpovězení otázky (vypracované na historickém pozadí německého *Pantheismusstreit*) po povaze Spinozou kladeného vztahu vyplývání [*sequentia*] mezi kvalitativně strukturovanou substancí (bytím o sobě, *natura naturans*) na jedné straně a Přírodou jako oblastí závislého bytí (*natura naturata*) na straně druhé. Po důležitém předběžném zpřesnění určení Boha jako imanentní příčiny autor v prvním kroku probírá spinozovskou problematiku vyplývání mezi *natura naturans* a bezprostředními i zprostředkovanými nekonečnými mody, aby se prostřednictvím důsledku výsledné koncepce, podle něž „se modální nekonečnost ... uzavírá do sebe“ (s. 58), takže dokonce ani na úrovni *natura naturata* „konečné nemůže v jedné řadě navazovat na nekonečné“ (s. 59), dostal k zásadní a krajně obtížné otázce určení zdrojů, jejichž prostřednictvím lze do doposud představené Spinozovy koncepce vpravit celou oblast konečnosti, tj. celý kvantitativně nekonečný komplex kauzálně determinovaných řetězců konečných modů, a to jakožto reálný. Autor nachází klíč k řešení ve Spinozově určení *každé* věci jako vyjadřující Boží moc, a následkem toho jako podstatně produktivní v kombinaci s určením času (a

změny) jako „metafyzické podmínky konečného vyjádření něčeho, co už je samo o sobě úplné mimo čas“ (s. 66).

Předložená práce přesvědčivě dokládá, že autor zvládl tematizovanou látku způsobem, který vysoce převyšuje běžnou úroveň požadovaných specializovaných znalostí v rámci magisterského studia, a v některých ohledech má text podle mého mínění parametry relevantního badatelského výstupu. Kromě suverénního zvládnutí mimořádně obtížných primárních textů se autor výborně orientuje v hlavních proudech moderního spinozovského bádání, a to jak anglosaské, tak frankofonní provenience, a je schopen příslušných badatelských podnětů nejen plodně a vyváženě využívat při rozvíjení vlastní interpretace, nýbrž také vstupovat s proponenty daných stanovisek do relevantních kritických debat. Výsledkem je komplexní, soudržná a (nakolik jsem s to soudit) původní interpretace některých z nejkontroverznějších problémů současného bádání v oblasti Spinozovy základní ontologie. Autor dosahuje deklarovaných cílů, členění práce je přehledné, jednotlivé části na sebe tematicky dobře navazují a umožňují čtenáři udržet výkladové souvislosti navzdory vysoce abstraktní látce. Práce je sepsána kultivovaným jazykem a čtivým stylem (jediné, co trochu kazí dojem, je interpunkce). Text se sice nevyznačuje zvláště rozsáhlým poznámkovým aparátem, ale vzhledem k jeho zaměření a způsobu provedení to nepovažuji za nedostatek; po formální stránce lze tak autorovi drobně vytknout snad jen absenci úplného seznamu zkratk.

Pokud jde o kritické podněty z mé strany, valnou většinu z nich autor vzal v úvahu a uspokojivě zohlednil již v procesu finalizace předložené práce. Zůstává tak pouze následující námitka a upřesňující otázka (obojí jde ovšem daleko za rámec požadavků kladených na zdárnou obhajobu diplomové práce):

(1) Nejsm si jist, zda se autorovi v závěrečném oddílu kapitoly IV vskutku daří přesvědčivě prokázat, že Spinoza má v rámci své základní ontologie v předložené interpretaci pojmové prostředky k tomu, aby zajistil *reálnost* domény konečných modů. Mám za to, že Spinozův klíčový závazek k produktivitě každé věci na bázi vyjadřování Boží moci (viz 1p36 a autorův výklad na s. 66 přeložené práce) k tomu nepostačuje. Tento závazek podle mě dobře vysvětluje (a i kdyby u toho zůstalo, jednalo by se o nesamozřejmý a cenný poznatek, k němuž autor svým zpracováním zavdává podnět, přestože sám na tuto souvislost neupozorňuje), proč vůbec z *natura naturans* vyplývá *natura naturata* na úrovni *nekonečných* modů (bezprostředních i zprostředkovaných). Pro překlenutí zlomu mezi modální doménou nekonečna a konečna se však autor v konečném důsledku utíká k času a změně jako „metafyzickým podmínkám konečného vyjadřování [*naturae naturantis*]“ (s. 66); jenže – nakolik dohlížím – čas i změna *nezakládají* kýženou realitu konečného (ve smyslu reálné postačující podmínky), nýbrž jen *umožňují* (ve smyslu nutné podmínky) smysluplnou artikulaci faktu reálnosti řetězců konečných modů, přičemž tato reálnost musí mít základ v něčem jiném než v čase (a změně): vždyť autor sám se v kap. II (zejm. na s. 26–27) zavazuje k tomu, že čas je pouhý ryze relační modus představitosti v „kategorii“ kvantity, a potud je přece čas sám něčím konečným, čeho reálnost je potřeba nejprve založit, a to, jak předpokládám, něčím, co mu ontologicky předchází, jinak by se úvaha začala točit v kruhu.

(2) Rád bych se doptal, jak přesně tedy autor určuje způsob, jímž se podle jeho názoru vypovídá existence na úrovni bytí o sobě, resp. jaký přesně má status výpověď (která je *de facto* předmětem dokazování v *Etice*) „Absolutně nekonečná substance nutně existuje“. Autor na jednom místě nabízí jako výklad bezmála nesmyslnou výpověď „bytí o sobě našeho světa ... nutně existuje“ (s. 45 dole). Později sice správně uvádí, že „jako o základní rovině nelze o bytí o sobě říct doslova, že existuje, spíše je tím, co veškerou existenci zakládá“ (s. 48), takové vyjádření však přísně vzato implikuje (zdá se mi), že bytí o sobě by nemohlo zakládat sebe sama, tj. nebylo by *causa sui*. A za problematickou považuji i autorem naznačovanou možnost, že by existence v hledaném fundamentálním smyslu označovala nastávání faktu, že věci existují, protože toto nastávání lze identifikovat spíše s vyplýváním *naturae naturatae* z *natura naturans* než s nějakým podstatným určením *naturae naturantis*. Jako nejpřiměřenější se mi za předpokladu autorovy interpretace zdá chápat existenci v hledaném smyslu jako synonymum pro vykonávání moci produkovat. K takovému výkladu se autor blíží na s. 48, odst. 2

(„existence a moc jsou v případě Boha dvě stránky téže mince“); nejsem si ale jist, zda je to slučitelné s autorovým tvrzením, že „pojem moci ... značí [u Spinozy] přirozený proces, kdy ze struktury bytí, jak je o sobě, vyplývají všechny věci“ (s. 48). Jak se tedy věci podle autora mají? A v jakém vztahu jsou právě uvedená rozličná vyjádření (z nichž většina mi připadá, berou-li se zvláště, *prima facie* problematická)?

Naznačená obtíž ani následné otázky každopádně nic nemění na tom, že předložená práce je velice zdařilá a představuje mimořádný myšlenkový výkon, který po všech stránkách splňuje a v některých výrazně překračuje nároky kladené na diplomovou práci na oboru Filosofie. Práci proto jednoznačně doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnotit ji jako *výbornou*.

V Praze dne 17. ledna 2018

Jan Palkoska